

László Jenő /igazságügyi miniszterhelyettes/

előadása

A BÜNTETŐJOGI KODIFIKÁCIÓ IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

Gondolom mindenki számára természetes, hogy a büntetőjoggal foglalkozó szakemberek abban a rohanó társadalmi életben, aminek tanúi vagyunk, szükségszerűen felvetik a kérdést: jó, megfelelő-e büntetőjogunk, vagy valamit tennünk kell. Egy olyan időszakban, amikor egymás után születnek és születni fognak az alkotmányozó törvények - most nem a szó jogforrási értelmében - szükségképpen felmerül a kérdés, hogy büntetőjogunk mennyiben felel meg ezeknek a távlati - vagy nem is olyan távlati - elképzeléseknek, mennyiben felel meg funkciójának, rendeltetésének.

Mondom, ez természetes mindazoknak, akik büntetőjoggal foglalkoznak. Mégis, engedjék meg, hogy amikor én a büntetőjog továbbfejlesztésének gondolatokról beszélek, és amikor arról beszélek, hogy milyen kérdésekkel foglalkozunk most, mit tervezünk, /nagyon szeretném hangsúlyozni a tervezést, mert jelenleg a tervezés időszakában vagyunk, tehát - ahogy ma divatos kifejezéssel mondani szokták - nyitottak vagyunk minden gondolat, minden áramlat iránt/ mégis hadd mondjak három tényezőt, ami ezt a továbbfejlesztést /azért mondom ezt, mert Szabó Andris barátom már nálam szellemesebben megfogalmazta "a reform büntetőjoga vagy a büntetőjog reformja" kifejezést/ általánosan indokolja. Három gondolatot említenék meg ezzel kapcsolatban, mielőtt a részletekre térnék rá.

Egyesek ebben az időszakban felvetik azt is, hogy a társadalmi fejlődés következtében, a demokrácia kiteljesedésének, az alulról jövő kezdeményezések időszakában a büntetőjog mintha elvesztené a jelentőségét, vagy nem a korábbi időszaknak megfelelő jelentőségre tenne szert. Én ebben nem hiszek. Mégis azonban, a büntetőjog

funkcióját illetően én jelentős hangsúlyeltolódást látok. Nem arról van szó, hogy valami egészen új célt tűz ki maga elé a büntetőjog, ez a célja, funkciója eddig is megvolt, csak talán nem részesült annyi figyelemben és nem hangoztattuk annyira, mint amennyire most tesszük. A büntetőjognak ugyanis az alapvető védelmi funkciója, amellyel eddig is találkoztunk, gondolom a jövőben is megmarad. Az új alkotmányban körvonalazódó társadalmi berendezkedés, jogok - lett legyen kollektív vagy egyéni jogok - védelmét a büntetőjognak a jövőben változatlanul biztosítania kell. Ami az eddigiekhez képest újszerű, vagy nyomatékosabban kiemelendő funkciója a büntetőjognak, az a büntetőjog "szabályozó" funkciója. Olyan értelemben szabályozó funkciója, hogy a büntetőjogban előtérbe kerül az emberi magatartások, cselekmények kereteit, korlátait, határait megvonó funkció.

Azt eddig is tudtuk és észleltük, hogy a büntetőjog közvetett módon szabályoz, nemcsak tiltásokkal befolyásolja az emberi magatartást. A jövőben a büntetőjognak az emberi magatartásokat, s különösen az emberi szabadság- vagy állampolgári jogokat szabályozó, azok korlátait, kereteit megvonó funkciójának erőteljesebben érvényesülnie kell. Hagy próbáljam ezt egy példával érzékeltetni.

Azt hiszem a büntetőjogászok is felkapták a fejüket, amikor tavaly ősszel két jelentős törvény - az egyesülési és a gyülekezési törvény tervezete - társadalmi vitája során kitünt, hogy a jogrendszer olyan általános fogalmakkal, mint "közrend", "közbiztonság", "jogbiztonság", nem tud mit kezdeni, mert ezeket előreláthatóan nem tudta volna "kezelni" a jogalkalmazó. Amikor azon gondolkodtak a javaslat előkészítői, hogy ezeket az általános fogalmakat hogyan próbálják egyértelművé tenni, mi a határ e magatartásoknál, a jogoknál - elsősorban az állampolgári jogoknál, az emberi szabadságjogoknál -, akkor a jogalkotó ezt a határt, ezt a keretet a büntetőjogban találta meg. Ennek következtében a büntetőjogra a jövőben rendkívül nagy felelősség hárul.

Ez a két törvény modellértékű a jogalkotás számára. A büntetőjog fogja meghatározni - vagy a büntetőjog is meghatározza - azt a határát az emberi magatartásoknak, ameddig egy jog szabadon, korlátlanul érvényesíthető. Hogy a büntetőjog ilyen szabályozó szerepe következtében szükségszerű áttekintenünk egész büntető jogrendszerünket, hogy hol vonjuk meg az egyes alkotmányos jogok korlátait, az azt hiszem természetes. Ha egyszer olyan jogoknak mint - a példánál maradva - az egyesülési vagy gyülekezési jog, a büntetőjog lesz a határa, az mondja meg, hogy meddig jogos, meddig szabad egy magatartás, akkor nekünk át kell gondolnunk az egész büntetőjogi szabályozást, különösen - mint majd rátérek a különös rész ismertetése kapcsán - egyes bűncselekményeket.

Tehát amiben én a hangsúlyváltozást, és ebből adódóan feladatot érzek a büntetőjog számára, az ennek a funkciónak - nem azt mondanám, hogy új funkciónak - vagyis a szabályozó funkciónak az előtérbe kerülése. Nem mintha a védelmi funkció, mint az alkotmányos jogok megvalósulásának biztosító háttérbe szorulna. A jövőben ez is feladta lesz, s az eddigieknél is erőteljesebben a büntetőjognak. Mégis, az előbbi újszerű funkciót emelném elsősorban ki, s ha ebből a szempontból vizsgálom a hatályos jogrendszert, azt hiszem, nem lehetünk megnyugodva.

A másik két szempont, ami indokoltá teszi, hogy gondolkodjunk büntetőjogunk továbbfejlesztésén, az eddigiekhez képest közvetlenebbül érzékelhető és vizsgálható. Az egyik ilyen tényező, amivel a kodifikációnak számolnia kell, az a bűnözés helyzete. Az, ami hazánkban lényegében 80-81. óta történt a bűnözés helyzetét illetően /azért mondom ezt az időszakot, mert ez az az időszak, aminek tendenciájára ma már alaposan lehet következtetni/ az egyértelmű súlyosodás, mind a bűnözés mennyiségét, mind pedig struktúráját tekintve. Ha figyelembe vesszük, hogy a prognózisok sem mutatnak kedvező változást, sőt még a stabilitást sem, /valószínűleg legalább egy évtizedig javulásra nem számíthatunk/, akkor ismét felmerül a kérdés, hogyan tud ezzel jelenlegi

büntetőjogunk megküzdeni? Vajon alkalmas-e egy ilyen bűnözési trend "kezelésére"?

A harmadik tényező pedig - szintén egy időszakot vizsgálva ezt a kérdést - az, hogy bár nem ünnepeltük meg különösképpen az egy évtizedes jubileumát büntetőjogunk legutóbbi reformjának, de mégis eltelt egy évtized 1979. július 1. óta.

Azt hiszem, akik ismernek, nem várják tőlem, hogy én túlzottan nagy kritikával illessem a 70-es évek büntetőjogi reformját, de hát azt most már el kell ismerni, hogy ideje végiggondolni - nem apróbb szövegbeli módosításokat -, hanem néhány jogintézményünket, vajon beváltak-e. Hozták-e azt az eredményt, elérték-e azokat a célkitűzéseket, amiket reméltünk tőlük. E kritikai felülvizsgálat alapján, ha kell, meg kell tenni a szükséges intézkedéseket. Olyan intézkedéseket, amelyeknek én három időpontját jelölném meg.

A magam részéről - tudom, hogy vannak ellentétes nézetek is - új kódexek alkotását jelenleg nem tartom időszerűnek. Ez nem jelenti azt, hogy néhány jelentős elvi kérdés vizsgálatára ne lenne szükség, amelyek révén eljuthatunk odáig is, hogy kódexszerű jogalkotásra van szükség.

Hagy ne áruljak zsákbamacskát, ilyen kérdésnek tekintem bizonyos dogmatikai problémák mellett, a bűncselekmény-fogalom meghatározását, általában a bűncselekménytani kérdéseket, a jogellenesség kérdését, néhány felelősségi kérdés tisztázását. De ebbe most ne menjünk bele, itt elsősorban elméleti kutatásokra van szükség.

Amit én a továbbfejlesztésről elmondhatok, lényegében két időszakra koncentrálódik. Az egyik ez az év.

Amivel most foglalkozunk, az lényegében két, illetve három tárgy köré csoportosítható.

Nem tudom, ki mennyire figyelt fel rá, de gondolom, sokan felfigyeltek a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányának fakultatív jegyzőkönyvéhez való csatkozásunkra. E csatlakozásra december 8-án került sor, s ez azt jelenti a számunkra, hogy az egyezségokmányban foglalt jogok, kötelezettségek vizsgálatára egyrészt feljogosítottuk az Egyezségokmánnyal létrejött Emberi Jogi

Bizottságot, másrészt elismertük azt a jogot is, hogy bármely magyar állampolgár ennél a bizottságnál panaszt tehet. E panasz alapján, vagy más állam esetleges panasza alapján - de akár hivatalból is - ez a Bizottság vizsgálatot folytathat nálunk. Eddig nincs tudomásom róla, hogy ilyen panasz vagy vizsgálati indítvány elhangzott volna. De hát ha megtörténne, bizonyos kérdésekben el kell ismernünk, hogy nem lehet tiszta a lelkiismeretünk. Ebben az évben - és én ezt a parlament őszi ülészakára koncentrálok - meg kell tegyünk azokat az intézkedéseket, amelyek az Egyezségokmánynak különösen a büntető eljárást érintő rendelkezéseit illetik. Ezek közül egyet vagy kettőt emelnék ki, az egyik az előzetes letartóztatás kérdése. Itt most arról van szó, hogy milyen formában tudjuk biztosítani és teszszük lehetővé a szabadságelvonó intézkedéseknél a bírói kontroll lehetőségét. Lényegében két megoldási lehetőség kínálkozik. Az egyik - kevesebb gyakorlati nehézséggel járó - megoldás az, hogy az előzetes letartóztatás elleni jogorvoslat, panasz elbírálását bírói szervre bízánk. A másik, és azt hiszem, hogy a komplexebb megoldás, a szabadságelvonó intézkedéseket - hogy ne soroljam, ide tartozik a lakhelyelhagyási tilalom és minden szabadságelvonással járó intézkedés - bírói hatáskörbe utalná. A probléma nem is annyira elvi, mint inkább gyakorlati természetű. Nevezetesen abban foglalható össze, hogy hogyan tudunk egy olyan bírói szervezetet létrehozni és kialakítani, amely anélkül, hogy az őrizet 72 órás időtartamát növelné, - mert az nem növelhető - lehetővé tenné, hogy a bíróság dönteni tudjon az előzetes letartóztatás kérdésében. A mai bírói szervezet és metódus alkalmas lenne erre, illetve meg lehetne rövid időn belül teremteni az alkalmasságát. Az elemzés folyik ebben a kérdésben, és úgy tűnik számomra, hogy miután itt egy őszi időszakra tervezett ülészakára nyújtunk be a módosítások egy részét, s azok január 1-i hatállyal lépnének életbe, ennyi idő alatt a bírói szervezetet és a bíróságnak ilyen operatív tevékenységére való átalakítását nem tudnánk

megoldani. Ezért ez a komplexebb megoldás egy későbbi időszakra, de nem túlságosan távoli időszakra tevődne át.

A másik, ami még az Egyezségokmánnyal összefüggésben felülvizsgálatot igényelne, ez a közveszélyes munkakerülés kérdése. Minden elemzés azt támasztja alá, hogy ezt a jogellenességi formát - azért használom ezt a kifejezést, mert itt szabálysértésről is szó van - nincs értelme fenntartani. Mindaz, amit eddig ebben a kérdésben, tehát a közveszélyes munkakerülés, mint társadalmi jelenség kérdésében tettünk, nem volt eredményes, tehát nem tudtunk megoldást találni. Hozzá kell tenni ehhez azt is, hogy az intézményrendszer, amit az utógondozás, pártfogó felügyelet keretében még a 70-es években - ha jól emlékszem 74-ben, vagy 75-ben létrehoztunk - és ami a bűnözésre, vagy legalábbis a bűnelkövetők egy részére kedvező hatást gyakorolt, annak a létalapja, manapság megszűnt. Ugyanis egy olyan feltételezésre alapult, amely szerint a szabadságvesztés büntetésből szabadultak, de általában a büntetőbíróságok által elítéltek iránt nagy kereslet van a munkaerő piacon. Azt hiszem, hogy az elítéltek műveltségi szintje nem emelkedett, szakképzettségi szintjük sem emelkedett, következésképpen ez a kereslet megszűnt.

De általában sem hiszem azt, hogy nekünk bizonyos szociálpolitikai kérdésekkel, pl. a munkáltatás kérdésével, bizonyos rétegek - a bűnözők - esetében a munkaerő és a szociálpolitika rendszerétől elkülönítve kell foglalkoznunk. Sokkal célszerűbbnek látszik az eszközök - ahogy mondani szokták - korlátozott volta folytán, és az erők koncentrációja érdekében, ennek a problémának a munkaerő- és a szociálpolitika általános rendszerében való megoldása. Én nem állítom, hogy e problémának a szociálpolitika rendszerében történő elhelyezésével a dolog jelentősége megszűnik, a kérdés változatlanul igen fontos marad. De nem hiszem, hogy a büntetőjog speciális rendszerében kell e kérdést kezelnünk. Erre a gondolatra még egy más vonatkozásban vissza-

térek.

Nem közvetlenül szorosan a büntetőjoggal összefüggő kérdés a szabálysértések kérdése. Az gondolom ismert, hogy a szabálysértési jog újrakodifikálása is folyik. Ez két vonatkozásban érdemel figyelmet. Az első - s itt megint az Egyezségokmányra hivatkozom - hogy mindenki előtt nyilvánvaló kell legyen: igazgatási szervek által alkalmazandó szabadságkorlátozó, szabadságelvonó intézkedést nem szabad fenntartani. Tehát a szabálysértési jog büntetési rendszeréből az elzárás büntetést ki kell iktatni. Ennek következtében felmerül egy, a büntetőjogot közvetlenül érintő kérdés, nevezetesen az, hogy a ma elzárással sújtható szabálysértésekkel mit tegyünk. Nem tartanék helyesnek egy olyan álláspontot, hogy ezeket automatikusan vigyük át a büntetőjogba, ezeket vétséggé nyilvánítva. Egyenként kell megnézni ezt a néhány szabálysértést. Úgy tűnik, hogy közülük egyesek megszüntethetők, mások maradhatnak szabálysértések más büntetéssel, s legfeljebb egy-kettőnél merülhet fel, hogy azokat bűncselekménnyé nyilvánítsuk. Mind-egyiket "felvinni" büntetőjogba - erre nincs szükség.

Az elzárással kapcsolatban hagy említsek meg még egy problémát, ahol lehet, hogy a büntetőjognak is közbe kell lépnie: nevezetesen az elzárásnak a pénzbírságot helyettesítő formáját. Nem elvi kérdés, de rendkívül kemény gyakorlati kérdés. Jól ismerik Önök azt, hogy volt időszak, amikor a pénzbírságok behajtási aránya 15 %-os volt. Ma ez 90 % fölött van. Tehát, ha lemondanánk az elzárásról, mint a pénzbírságot átváltoztató eszközről, a szabálysértési eljárásban alkalmazott büntetések hatékonysága, a végrehajtás gyakorisága rendkívül visszaesne. Úgyhogy úgy tűnik, hogy ezt az intézkedést fenn kell tartani. A kérdés az, hogy mennyiben kell ebben bírói kontrollt biztosítani. Azért kérdés, mert - hát igen, minden mindennel összefügg - ismert, hogy ha sikerül, még az idén létrehoznák a közigazgatási bíráskodást. Tehát az államigazgatási ügyekben hozott határozatok általá-

nos bírói kontrolljának az intézményét. Úgy vélem, hogy a szabálysértés - az nem lévén államigazgatási ügy - nem tartozna a közigazgatási bíráskodás hatálya alá. Tehát önmagában azzal, hogy a közigazgatási bíráskodás létrejön, a szabálysértési ügyekben hozott határozatok bírói kontrollja nem valósulna meg. Kérdés azonban, hogy ezen határozatok egy fajtája, nevezetesen a pénzbírságot átváltoztató elzárást elrendelő határozatok bírói kontrolljára nincs-e szükség. Úgy néz ki, hogy igen, szükség van. Megintcsak az a kérdés, hogy jogorvoslati formában, vagy pedig csak a bíróság legyen jogosult az elzárás elrendelésére.

Hogyha már a szabálysértésnél vagyok, akkor hagy tegyek egy kitérőt. Mondottam, hogy a szabálysértési elzárás megszüntetése kapcsán néhány szabálysértésnek a büntetőjogba történő felvitele vetődik föl. A szakmai körökben ismert és az utóbbi időben megint fellángolt az ún. "kettős alakzatú" cselekmények kérdése. Nevezetesen az az elvi lehetőség, hogy azt a dekriminalizációs irányzatot, ami a 60-as évek végétől, a hetvenes éveken keresztül hazánkban kialakult, fordítsuk vissza, és a kettős alakzatú szabálysértéseket vigyük vissza a büntetőjogba. Ne a mai fogalomkörbe, hanem annak egy kiterjesztettebb formájába. Közismerten a trichotómia kérdése vetődik fel. Nem látom reálisnak ma ennek a kérdésnek a megoldását. Nincsenek meg a feltételei. Elsősorban a tulajdon elleni szabálysértésekről van szó. Ez évi 50-60000 cselekmény. Ennek a büntetőjogba való átvitele - ugye emlékeznek arra, hogy amikor megcsináltuk az "önkiszolgálói lopást", milyen fiaskó állt elő - nincsenek meg a feltételei. Ahhoz, hogy ez megtörténjen - ha egyáltalán meg kell történnie -, a bírósági szervezet olyan átalakítása és a büntető eljárásnak olyan reformja volna szükséges, amelyik máról holnapra nem oldható meg. Ehhez olyan bírósági fórumrendszer kellene teremteni a mai közel száz helyi bíróság mellett, vagy azon túlmenően, amely nem hozza el ezeknek az ügyeknek az elintézését a mai fórumoktól, tehát lényegében a községektől. Nem tar-

tom valószínűnek, hogy erre a bírósági szervezet tervezett reformja során - zárójelben: azt hiszem az eléggé közismert, hogy az Igazságügyi Minisztérium arra készül, hogy az Alkotmány reformja után, ha sikerül, akkor 1991-re egy új bírósági szervezeti törvényt alkosson -, tehát 91-re olyan szervezeti fórumrendszer alakuljon ki, amely a trichotómia bírósági szervezeti rendjét megteremti. Mondom, azon az alapkérdésen túlmenően, hogy szükség van-e rá.

Lényegében egy kérdés kivételével - ismerik az alternatív katonai szolgálatra vonatkozó elképzeléseket, amelyek büntetőjogi védelmét meg kell teremteni - a 89-es kodifikációs elképzeléseket azt hiszem elmondtam.

Ami a bevezetőben említett általános felülvizsgálatot és elvi szempontokat illeti, az egy lényegesen nagyobb felülvizsgálata lenne a büntetőjog rendszerének. Rendszert mondom, mert minden ágra kiterjed. Hogy mikorra, ez lényegében az előkészületektől függ.

Célszerű lenne 91-ben új bírósági szervezeti törvényt létrehozni, és akkor más eljárási szabályokat is megalkotni. Itt büntetőjogászok vannak, de azért hagyom mondjam el, hogy 91-re az új Pp is elkészülne, célszerű lenne tehát, ha 91-ben ezt a büntetőjogi reformot is befejeznék. Miről lenne itt szó? A következőkről:

A büntetőjogi felelősség rendszerében, mi úgy véljük, nem kell jelentős változásokat eszközölni. Van egy probléma azonban, amit mielőbb meg kell oldani, ez a keretszabályozás kérdése. Ez alapvetően a gazdasági szférát érinti.

A magam részéről a büntetési rendszer átfogó reformját nem tűzném ki célul. Az a véleményem, hogy a mai büntetési-intézkedési rendszerünk elég széles palettáját adja a lehetséges intézkedéseknek a jogalkalmazó részére. Messze nem élünk ezekkel a lehetőségekkel. Ez nem jelenti azt, hogy bizonyos kérdésekben nem kellene lépniük.

Én most a halálbüntetésről nem szólnék, ez lényegében alkotmányjogi kérdés. Annyit azért zárójelben megjegyeznék, hogy ha a halálbüntetés,

mint kivételes büntetési nem fennmarad, akkor sem térhetünk ki az elől, hogy a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények körét szűkítsük. Egy "formális" szűkítést nagyon könnyen végig lehet vinni, és azt hiszem, hogy végig is kell vinni, bár én nem a formalitásra helyezném a hangsúlyt, mert e mögött van egy elvi álláspont is.

Úgy tenném fel a kérdést, hogy miért a büntetőjog a jogrendszernek az az egyetlen ága, amely háborúra készül? Az Alkotmány és a Honvédelmi törvény kivételével ugyanis nincs egyetlen olyan jogszabályunk sem, amely háborúban is alkalmazandó lenne. Mi indokolja azt - negyvenegynéhány évvel a II. Világháború befejezése után -, hogy büntetőjogunk tele van háborús tényállásokkal? Tényállásokkal, diszpozíciókkal, minősített esetekkel. Ezt meg kell szüntetni, semmi értelme nincs. Lehet, hogy az egyetemi oktatók örülnek neki, vizsgáztatáskor kérdésként fel lehet tenni, de egyébként nincs értelme. Hogy ezáltal a halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmények köre jelentősen szűkülne is, ez megint más kérdés, nem ezt tartom jelentősnek, inkább azt, hogy a magyar büntetőjog ne tartalmazzon béke idején háborús tényállásokat.

A büntetési rendszeren belül a javító-nevelő munkát hatályon kívül kell helyezni. Ezt a büntetési nemet már 78-ban is az utolsó pillanatban mentették meg. Nincs értelme tovább fenntartani, mert önellentmondó. Ezt a büntetési nemet ugyanis az először megtévedt, alkalomszerűen bűnöző, egyébként rendesen dolgozó emberekkel szemben alkalmazzuk. Ezzel szemben, aki egyébként is dolgozó, azt neveljük munkára. Ennek nyilvánvalóan nincs hatása.

A javító-nevelő munka másik két formáját illetően - elsősorban a szigorított javító-nevelő munkánál - őszintén elemezni kellene a problémákat. Hogy hol kell lépni, ez az elemzéstől függ. Hogy az ítélezés területén kell-e lépni - nevezetesen olyan ítélezési gyakorlatot kialakítani, aminek következtében nem ítélünk olyanokat szigorított javító-nevelő munkára, akikkel szemben ez végrehajthatatlan, pl. az egészségi állapot miatt - vagy pedig az így kialakítandó ítélezési

gyakorlathoz a jogalkotás eszközeivel is hozzá kell járulni, ezt elemezni kell, azt hiszem, mind a kettőre szükség van.

Azt is végig kell gondolnunk, hogy a szigorított javító-nevelő munka végrehajtása az eredeti célkitűzéseknek megfelel-e, vagy pedig lényegében "kis fogházat" csináltunk belőle. Van egy olyan érzésem, hogy lényegében ez utóbbiról is szó van.

A problémát azonban nem látom annyira súlyosnak, mint ahogy azt egyesek állítják. Tudom, hogy nagyon sok problémát okoz az a bizonyos 17-20 %, akikkel nem tudnak mit kezdeni, de ne feledjük a 80 %-ot se, akikkel szemben ez alkalmas végrehajtási forma. Ami a 17-20 %-ot illeti, ez a büntetőjognak egy általános, mind súlyosabbá váló problémája. Itt egy olyan, a társadalom perifériájára szorult lumpen rétegről van szó, amely lényegében magatehetetlen, sorsa megváltoztatására önerejéből képtelen, a társadalmi beilleszkedés legelemibb normáival sem rendelkezik, tehát nem tud megállni a maga lábán, s fenntartani sem tudja magát. Ezzel a réteggel egyre inkább számolnunk kell. Ha hozzáveszem ehhez azt, hogy ha megszüntetjük a szabálysértési elzárást - évente kb 15000 szabálysértési elzárást alapul véve, igaz, hogy ez a 15000 nem 15000 személy, mert van olyan személy, aki egy évben hat-nyolc hónapot is elzárásban tölt -, akkor ezzel a réteggel számolni kell. A közveszélyes munkakerülés szabálysértésének megszűnése, a szigorított javító-nevelő munkára ítélték 1/5-e esetén egy olyan társadalmi réteggel kell szembenézni, amelynek a szociálpolitikai "kezelése" büntetőjogi eszközökkel hatástalan.

Ami a közérdekű munkát illeti, meg kell nézni. Olyan túl nagy gyakorlata nincs, kérdés fenn kell-e tartani.

A büntetési rendszer egy további aspektusa nem a büntetéseket, hanem az intézkedéseket érintené.

A 70-es évek büntetőjogi reformja nagy eredményének tartottuk a dualista büntetési rendszer létrehozását, tehát a büntetések mellett az in-

tézkedéseknek is nagy jelentőséget tulajdonítunk. Kérdés azonban az, hogy azok az intézkedések, amelyek valamilyen bűnözési okként szereplő emberi magatartás, személyiségi attitűd megváltoztatására irányulnak, a büntetőjogi kényszer keretében kerüljenek-e szabályozásra.

Nézzünk szembe a tényekkel. Gyakorló büntetőjogászok jól tudják, hogy a Kozma utcában az IMEI-t minden 5 évben felülvizsgáljuk. Kiürítjük, aztán öt év múlva megint tele van. Ha egyszer elfogadjuk azt, hogy a büntethetőséget kizáró ok a kóros elmeállapot, nekünk kell egy elmeógyógyintézetet fenntartani? Ha elfogadom azt, hogy - és az erre vonatkozó orvosi véleményt elfogadom -, hogy bizonyos gyógykezeléseknél a gyógykezelés eredményességének feltétele az önkéntesség, ha ez így van az alkoholnál, ha ez így van a kábítószernél, akkor ezeket a kezeléseket nekünk kell kényszerintézkedésként végrehajtani? Egyáltalán tudunk mi olyan "rezsimit", olyan kezelési módokat kifejleszteni, amellyel általában még a társadalom nem rendelkezik? Amivel csak az utóbbi időben kezd rendelkezni? Gondolok itt a narkotikumokra. Azt kellene végiggondolni, hogy vajon nem feleslegesen terheljük-e a büntetőjogot ezekkel az úgynevezett kezelési intézkedésekkel. Az megint más kérdés - és ez is a büntetési rendszerhez tartozó kérdés -, hogy ha az eddigieknél gyakrabban mondanánk le az állam büntetőjogi igényének érvényesítéséről, annak reményében, hogy olyan személyiségfejlesztő, személyiségformáló, személyiségátalakító intézkedésekre kerül sor a büntetőjogon kívül, ami a további bűncselekményeket in concreto, az adott személy vonatkozásában is megelőzi, akkor el kellene gondolkoznunk a büntetőjogi intézkedéseket felváltó alternatív eszközök alkalmazásának lehetőségéről.

S még egy valamit a büntetési rendszer kérdéseiből. Ez nem annyira az általános rész, inkább a különös rész problémája. Nagyon meg kellene ritkítani a minősítési rendszerünket. Tudom, hogy minden büntetőjogásznak, aki jogdogmatikával foglalkozik, fáj a szive, olyan szép egy-egy minősítésnek a megkonstruálása, pl. hogy az "dolog

elleni erőszak"-e? Ez nagyon szép dolog, de hát miért csináltuk ezt a minősítési rendszert? A minősítési rendszer értelme nem abban van, hogy jó kategóriákat talál ki az ember, és oda "viszi be" a tényállásokat, hanem abban, hogy milyen lesz ezáltal a büntetési rendszer. Minősítési rendszer azért van, hogy ezáltal meghatározzuk a büntetési kereteket. Ennek megfelelően egy túlcizellált minősítési rendszer szűk büntetési kereteket ad. A minősítő körülmények megritkításának az értelme épp az lenne, hogy a büntetési keretet tágítsam, magyarán nagyobb szabadságot adjak az in concreto a büntetés meghatározásánál. Megtehetem ezt? Én azt hiszem, megtehetem. Azért, mert van egy többé-kevésbé kifejeződött, stabil bírói gyakorlat, egy jó bírói gyakorlat, és alapvetően bizalom van a bíróságok iránt, amelyek nem élnek vissza a tág büntetési kerettel.

Véleményem szerint tehát az egész különös részben a minősített esetek jelentős ritkítását kellene elvégezni, nem beszélve azokról, amelyekkel - legyünk őszinték - semmit nem tudott kezdeni a gyakorlat /pl. "a népgazdaság súlyos sérelme", vagy a "népgazdaság veszélyeztetése"/. Hat hónapig adott az OT arról egy véleményt, hogy fennáll-e a népgazdaság, vagy a pénzügyi helyzet súlyos veszélye, akkor, amikor a rendőrnek három napon belül kell döntenie a nyomozás elrendeléséről vagy megtagadásáról. Ilyen minősítő körülményeket nem szabad fenntartanunk.

Ami a különös rész egészét illeti, azt hiszem alapos tényállás-revizíóra van szükség. Erre az említettek mellett két területen van különös szükség. Az egyik a - nem állam ellenit mondog, sokkal tágabbról van szó - politikai bűncselekmények területe. Erre az bevezetőben említettek miatt van szükség. Ha én hagyom az izgatót vagy a lázadást - hogy ne soroljam - mai tényállását, ezzel megvontam és bekorlátoztam az egyesülési vagy a gyülekezési jog határát. Ebből a szempontból ezeket végig kell nézni, és abból a szempontból is, hogy van-e valós társadalomra veszélyessége az egyes magatartásoknak.

A másik alapvető témakör a gazdasági bűncselekmények kérdése. Nem a vagyon elleni, alapve-

tően a gazdasági bűncselekmények. Lényegében 1920. óta ismerjük ezeket a tényállásokat. Azzal, hogy a 48. évi XLVIII-as vagy a 8800/46-os jogszabályokban ugyanezek a tényállások vannak, mindent elmondtam. A teljesen megváltozott társadalmi-gazdasági rend körülményei között ezek a tényállások nem tarthatók fenn.

Az a könnyebb helyzet, hogy ha az Alkotmány gazdasági rendről szóló fejezete nem fog tartalmazni - azt hiszem nem fog tartalmazni - valamilyen privilégizált tulajdonformát, akkor mellőzni kell a Btk-ban is a privilégizált formát. Mondom, ez az egyszerűbb kérdés. A nehezebb problémák azok, hogy az új jelenségekre figyelemmel, vajon meddig mehet el a büntetőjog a büntetőjogi fenyegetettség körében?

Amit a gazdasági kötelezettség megszegése kapcsán próbáltunk a "nullum crimen" elve alapján, hát az - Wiener Elvtárs - ugye elég öszvér megoldás volt? Valójában, hogy mennyire nem él ez a bűncselekmény, azt az mutatja, hogy egyetlen egy ilyen magatartás sincsen. Itt azt kell majd meggondolni, mik az állami irányításnak azok a leglényegesebb pontjai, amelyek elengedhetetlenek, ezeknek kell csak büntetőjogi védelmet biztosítani, és a többi beruházási, pénzügyi kérdést a büntetőjogból mellőzni kell és hagyni kell a szabályozást a gazdasági életre. És visszatérve a keretszabályozásról mondottakra. Sem a deviza-, sem a vámbűncselekmény mai formájában nem tartható. Bianco csekkeket adni büntetőjogi fenyegetettségre - ez nem megy. Meg kell, és meg lehet kísérlni a sokkal konkrétabb és megalapozottabb szabályozást.

Eljárásjog. A Be. rendszerét - véleményem szerint - alapvetően nem kell átalakítani. Van azonban néhány kérdés, amit alaposan meg kell gondolni.

Ezek közül az első nem annyira elvi, mint gyakorlati: nem tudunk megbirkózni ezekkel a "monstre" ügyekkel. A gyakorlat nem tud velük mit kezdeni. Mindent, ami eljárásjogilag lehetséges, megpróbáltunk, az elkülönítést, a mellőzést; ezek nem hoztak eredményt. Ezek a nagy terjedelmű

ügyek egészen más természetű, sokkal rugalmasabb elbírálást indokolnak.

A másik jelentős probléma - és ezt már jelentősebbnek tartanám - a jogorvoslati rendszer problémája. A jogorvoslati rendszeren belül is elsősorban a rendkívüli jogorvoslaté. Az az alapvető probléma, hogy azok az okok, amelyek rendkívüli jogorvoslat alapjai lehetnek, azok alanyi jogként vagy diszkrecionális jogként szerepeljenek. Az biztos, hogy az abszolút hatályon kívül helyezési okokat nem szabad diszkrecióra, mérlegelésre bízni, hogy meg kell-e semmisíteni a határozatot, hanem ezt - ha úgy tetszik semmisségi panasz folytán - hatályon kívül kell helyezni. Ezt tehát automatikusan, alanyi jogként kellene szabályozni.

A jogorvoslati jog körébe tartozik az a probléma is, hogy tartsuk-e a mai, meglehetősen felselemás - hol kasszatórius, hol reformatórius - rendszert, vagy sem. Azt hiszem, nem abból kell kiindulnunk, hogy milyen bírósági szervezet lesz, ne a gombhoz varrjuk a kabátot. A jogorvoslati rend - a büntető és a polgári - kell majd meghatározza a bírósági szervezetet.

És végezetül ideje volna végiggondolni egy sokáig tiltott témát, a büntetőeljárás opportunitásának témáját. Ez sokáig - teljesen joggal és érthetően - úgy szerepelt, hogy a szocialista törvényesség szemszögéből a szocialista eljárásjogban az opportunitás elve nem érvényesülhet. Meg kell mondjam, engem itt bizonyos szempontból praktikus szemlélet vezet. Magyarán az, hogy az ismeretlen elkövetők aránya, ami korábban 27-30% körül mozgott, ma 48 %-os. Ez nem megy. Azt, hogy egy országban minden harmadik - vagy majdnem minden második - elkövető, pontosabban bűncselekmény felderítetlen maradjon, az nem megy. Ez egy olyan bűnözési helyzet "perspektíváját" vetíti elénk, ami az opportunitás újragondolását teszi szükségessé. És miután azok az intézményei az eljárásjognak, amelyek az elterelést vagy a kisebb súlyú cselekmények mellőzését lehetővé tették, nem váltak be, meg kellene gondolni, hogy az opportunitásnak a büntetőjogban való meghonosítása nem nyújt-e több lehetőséget. Tudom, hogy ez a

megoldás nagyon sok veszélyt is rejt magában. Miután számos ország eredményesen alkalmazza az elvet, és úgy tűnik eredményesen - elsősorban az angolszász rendszerekre gondolok - meg lehetne nálunk is próbálni.

A büntetőeljárás körében emlitem meg, röviden, mert sok egyenruhást nem látok a hallgatóság között, a katonai büntető eljárás problémáját. Most nem is a strukturális kérdéseket, tehát a különbiróság - nem különbiróság kérdését emelem ki, ezt majd az Alkotmány el fogja dönteni. Egy vagy két kérdést azért megemlítenék. A katonai bíróság hatásköre felülvizsgálatra szorul. Nemcsak arra gondolok, hogy összefüggés miatt polgári személyekkel szemben eljárnak, hanem arra is, hogy több, ma katonának tekintett személyt is ki kellene venni a hatáskörükből. Ilyenek a fegyveres testületek tagjai. Hogy ez összefüggéssel is, hogy a 71. évi 10-es tvr. hatályát - a fegyveres testületekre vonatkozóan - majd egy törvénybe hol kell megvonni, ez más kérdés, de azt hiszem ott is így kellene eljárni. Tehát a szűkités, mondom, nemcsak a civilekre, hanem a fegyveres testületekre is kiterjedne.

A másik kérdés a katonai anyagi büntetőjog kérdése. A jelenlegi szabályozást korántsem tartom megnyugtatónak. Azok az úszó tényállások, azok a generálklauzulák, amikkel ma a Btk. XX. fejezete tele van, és az, hogy az egység fegyelmi helyzete döntse el, hogy a katona bűncselekményt vagy fegyelmi vétséget követ el és ezt a parancsnok az adott egység fegyelmi helyzetétől függően minősítse, és ebből adódjon a bűncselekményi minőség, hát ez semmilyen formában nem tartható.

Manapság sok szó esik a birói függetlenségről és a birói függetlenség garanciarendszerének megteremtéséről. Meg kell ezt nézni a katonai bírák vonatkozásában szolgálati viszonytal összefüggésben. Nem mintha itt valami probléma lenne, de jobb tisztába tenni ezt a kérdést.

Két mondatot engedjenek meg végezetül a nemzetközi büntetőjog kérdéséről.

Az egyik az, hogy végig kellene gondolnunk,

melyek azok a nemzetközi egyezmények, amelyekhez csatlakoztunk, akár két- akár többoldalúan, és az azokban vállalt kötelezettségeknek eleget tett-e a büntetőjogunk, hol vannak itt hiányosságok.

Ami sokkal gyakorlatiasabb kérdés gyakorló jogászok számára, az a nemzetközi büntetőjogi kódex megteremtése. Lényegében arról lenne szó, hogy a büntetőjog nemzetközi vonatkozású szabályait - és itt nemcsak törvényi szabályokról van szó - nem lenne-e célszerű kiemelni az egyes jogszabályokból és egy külön kódexben szabályozni. Így sokkal egységesebb, áttekinthetőbb lenne a joganyag. Ez azonban csak technikai kérdés, a tartalmi az, hogy a jogi feltételek szűkítésével - pl. ha bizonyos eljárásokat nem fűznénk nemzetközi szerződések meglétéhez - az elbírálást megkönnyíthetnénk.

És végezetül egyetlen gondolat még, a büntetésvégrehajtás jogaival kapcsolatban. A büntetésvégrehajtás szervezetéről, rendszeréről nem kívánok szólni.

Legutóbb, 1979-ben megnyitottuk a büntetés-végrehajtási jogviszonyon belül a bírói utat. Igaz, hogy csak két kérdéskörben. Én akkor bátor voltam azt leírni, hogy ez egy olyan kísérleti út volt, amely még nem döntötte el, vajon továbbmegyünk-e ezen az úton, vagy elhal ez az intézmény. Azt hiszem, tovább kell mennünk. Azon kellene elgondolkoznunk, melyek azok a büntetés-végrehajtási jogok és kötelezettségek, melyeknél esetleg bírói fórumra lehet szükség. Hogy ez esetleg szervezetileg is más megoldást igényel - ha ezek a bírói jogkörök szélesebbek lesznek -, tehát esetleg egy büntetés-végrehajtási bíróság bírálná ezeket el, gondoljunk a francia rendszerre, vagy netán esetleg azt a megoldást választanánk, ha itt egy operatív eljáró bizottságra van szükség - gondoljunk az előzetes letartóztatás kérdésére -, akkor a mostani bv bírói rendszert úgy kellene átalakítani, hogy az egyrészt megfeleljen ezeknek az operatív feladatoknak, másrészt elbírálja a büntetés-végrehajtás során felmerülő kérdéseket. El kellene így dönteni, meddig tart a

büntetőeljárás és hol kezdődik a végrehajtás, és végre megmondani, hogy a büntetés-végrehajtás egy büntetőjogi jogviszony-e, vagy egy államigazgatási, tehát meddig és hol van az igazgatásnak szerepe, határa. Következésképpen mit tehet az igazságügyminiszter és mit tehet a Legfelsőbb Bíróság.

Tartok tőle kedves kollegák, hogy itt nagy programot vázoltam fel. Méltán felmerülhet Önökben, hogy lehet ezt megcsinálni, ha egyáltalán szükséges. Mi úgy ítéljük meg - és az eddigi konzultációk során ez többé-kevésbé visszhangra talált -, hogy ezeket a kérdéseket meg kell oldani. Még hozzá mielőbb. Ez alatt azt értem, hogy ezeknek a problémáknak az elméleti alapvetését ebben az évben el kell végezni. Gondolom a Jogász Szövetség, a Kriminológiai Társaság és más szakmai szervezetek fórumot fognak biztosítani és igényelni fogják, hogy a munkák előrehaladásával nemcsak általános áttekintés formájában, hanem részleteiben is tájékoztatást kapjanak. Az Igazságügyi Minisztérium ennek készséggel áll elébe.

A mai célom az volt ezzel az előadással, hogy tájékoztatást nyújtsak arról, hogy milyen gondok merültek fel a büntetőjog reformjának körében.

Köszönöm a figyelmüket.